

מר אמיר אלשטיין
יו"ר הוועד המנהל

מר יוחנן פלסנר
נשיא

מר ברנרד מרכוס
יו"ר בינלאומי

פרופ' גרהרד קספר
יו"ר המועצה הבינלאומית

ד"ר ג'ורג' שולץ
יו"ר של כבוד

חברי הוועד המנהל

אלוף (מיל') אורנה כרביבאי
מר חן ליכטנשטיין
גב' מול מועלם
מר סלי מרידור
מר אבינועם נאור
עו"ד אבי פישר
מר אביעד פרידמן
ד"ר מיכל צור
מר יוסי קוצ'יק
מר עימאד תלחמי

המועצה הבינלאומית

השופט רוזלי סילברמן אבלה, קנדה
ד"ר מרטין אינדיק, ארה"ב
פרופ' רונן בוגדנור, בריטניה
השופט דורית ביניש, ישראל
השופט סטיבן ברייר, ארה"ב
ד"ר אימי גוטמן, ארה"ב
ד"ר ג'וזף ג'וסף, גרמניה
השופט דליה דורנר, ישראל
פרופ' רונלד דניאלס, ארה"ב
השגריר צ'ארלס היל, ארה"ב
פרופ' משה הלברטל, ישראל
פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב
פרופ' רוברט מנוקין, ארה"ב
פרופ' כריסטוף מרקשיס, גרמניה
השופט אברהם סופר, ארה"ב
מר ברט סטפנס, ארה"ב
פרופ' יהודה ריינהרץ, ארה"ב
פרופ' גבריאלה שלו, ישראל
השופט מאיר שמגר, ישראל

סגני נשיא

ד"ר ישי ג'סיין פרס, אסטרטגיה
פרופ' מרדכי קרמיניצר, מחקר
פרופ' יידיה צ' שטרן, מחקר

עמיתים בכירים

אלוף (מיל') עמחי אילון
פרופ' חנוך דגן
פרופ' תמר הרמן
פרופ' עמחי כהן
פרופ' יותם מרגלית
פרופ' יובל פלדמן
פרופ' גדעון רהט
פרופ' יובל שני
פרופ' איתן ששינסקי

מייסד ונשיא לשעבר
ד"ר אריק כרמון

לכבוד

יו"ר וועדת החוקה, חוק ומשפט ח"כ ניסן סלומינסקי

חברי הוועדה

כנסת ישראל

הנידון: הצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשע"ה – 2015

1. בימים אלה נידונה הצעתם של חברי הכנסת גפני ומקלב לעגן בחוק את סמכותם של בתי הדין הדתיים לדון, בהסכמת הצדדים, בעניינים אזרחיים על פי עקרונות הדין הדתי (להלן: ההצעה). הצעה זו נועדה לשנות את המצב המשפטי שנקבע בבג"ץ 8638/03 אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד סא(1) 259 (להלן: בג"ץ אמיר), ולפיו בתי הדין הרבניים אינם מוסמכים לדון בעניינים ממוניים, אף אם הדבר בא בהסכמת הצדדים, אלא אם הדבר יעוגן בחקיקה מפורשת של הכנסת.

בעיניי, הצעת חוק זו טובה ומאוזנת ומן הראוי לתמוך בה. זאת בכפוף לכמה תיקונים נקודתיים נדרשים, כפי שיפורט להלן.

2. מאז ומעולם דנו בתי הדין הרבניים לא רק בענייני נישואין וגירושין אלא במכלול דיני הממונות. כך גם היה נהוג במדינת ישראל, עד לבג"ץ אמיר. מתן אפשרות לבית הדין להכריע בהסכמת הצדדים סכסוכים ממוניים על פי המשפט העברי רצויה מכמה טעמים. היא נותנת ביטוי לאוטונומיה של הצדדים לבחור את הדין שיחול בעניינם; היא מפחיתה מן העומס המוטל על מערכת המשפט האזרחית של מדינת ישראל; היא מאפשרת את המשך פיתוחו ושגשוגו של המשפט העברי בסביבה המודרנית. כל זאת, מבלי שיש בכך משום כפייה דתית או החלה של המשפט העברי על מי שאינם מעוניינים בכך. ההצעה שלפנינו מבקשת לעגן בחוק את הנוהג המשפטי שהיה עד לבג"ץ אמיר.

הצעה זו נותנת ביטוי ראוי לאיזון שבנוסחה "מדינה יהודית ודמוקרטית", לאמור, מדינה המאפשרת שיפוט על פי עקרונות המשפט העברי, אולם זאת שלא בכפייה אלא בהסכמת הצדדים בלבד.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

3. חשוב להדגיש כי הצעת החוק איננה מבקשת להעניק לבתי הדין הרבניים סמכות שיפוט מקבילה לזו של בתי המשפט האזרחיים. בניגוד לכך, ההצעה מכבדת את הבלעדיות של בתי המשפט האזרחיים בהכרעה שיפוטית בסכסוכים, אלא שהיא מאפשרת לצדדים שמעוניינים לטפל בסכסוך ביניהם בדרך של בוררות, לעשות זאת באמצעות בורר שהוא בית הדין הרבני.

4. הצעה זו אף מתמודדת בצורה ראויה עם החשש המטריד הנוגע ליחסי ממון בין בני זוג. מתן סמכות לבתי הדין הרבניים לדון בהסכמת הצדדים בסכסוכים ממוניים עשוי להיות בלתי רצוי כאשר מדובר בסכסוכים ממוניים בין בני זוג ובשאר עניינים נלווים. סמכות השיפוט ביחסי ממון בין בני זוג כבר מוסדרת במסגרת חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושים), התשי"ג-1953. ההצעה שלפנינו מדגישה כי היא אינה באה לשנות את המצב המשפטי הקיים בנקודה זו.

5. יחד עם זאת, יש בהצעה שלושה היבטים נקודתיים שמומלץ לשוקלם מחדש. על פי ההצעה בית הדין הדתי יוכל לדון בענייני ממונות כבורר רק אם אחד הצדדים הוא בן דתו של בית הדין (סעיף 2 (2)). כלומר, בית הדין הרבני יוכל לדון בהסכמת הצדדים בעניינים ממוניים רק אם אחד הצדדים יהודי.

אין זה ברור מה ההיגיון שבבסיס מגבלה זו, שאינה ראויה לא מנקודת מבט הלכתית ולא מנקודת מבט דמוקרטית. מבחינה הלכתית, אין מניעה שבית הדין הרבני יכריע סכסוך שבין שני לא יהודים על פי עקרונות המשפט העברי (הדבר אף מתרחש מעת לעת בבתי הדין הפרטיים). מבחינה משפטית-דמוקרטית, אין הצדקה להבדיל לעניין זה בין יהודים ללא יהודים. איזה פסול יש בכך, ששני צדדים לא יהודיים יבחרו להביא את הסכסוך הכספי שביניהם להכרעה בפני בית הדין הרבני על פי המשפט העברי?! לפיכך, מוצע להשמיט מהצעה זו את סעיף 2 (2), המגביל את ההצעה לכך שאחד הצדדים הנוגעים בדבר הוא בן דתו של בית הדין.

6. על פי ההצעה, אם הנתבע אינו מסכים שבית הדין הרבני יכריע בעניינו יהיה רשאי בית הדין להתיר לתובע להגיש את תביעתו לערכאה אזרחית (סעיפים 3 (ג), 3 (ה)). הצעה זו מבוססת על האיסור ההלכתי של הגשת תביעה בפני ערכאות של גויים, תוך זיהוי בתי המשפט האזרחיים של ישראל כערכאות

של גויים, ועל הצורך בקבלת היתר הלכתי מיוחד לתבוע בפני ערכאות של גויים במקרה שהנתבע מסרב להתדיין בפני בית דין רבני.

הצעה זו שגויה בעיניי, וזאת מטעם כפול. ראשית, משום שמתן היתר מעין זה הוא עניין הלכתי פנימי, שאינו קשור בסמכויות המשפטיות של בית הדין הרבני. אדם דתי המעוניין בקבלת היתר להגיש תביעה בפני בית משפט אזרחי יכול לפנות אל רבו ולקבל היתר שכזה, והדבר אינו אמור להיות מוסדר – לאסור או להתיר – על ידי המחוקק. גם אם היתר מעין זה יינתן על ידי הדיינים המכהנים בבית הדין הרבני, הרי שהדיינים יעשו זאת מתוקף מעמדם ההלכתי כרבנים, ולא מתוקף מעמדם המשפטי כדיינים. יש כאן ערבוב לא ראוי של הלכה ומשפט, ומן הראוי להפריד בין השניים.

שנית, וזאת העיקר, הקביעה שבית הדין הרבני רשאי להתיר לתבוע להגיש את התביעה בפני בית המשפט האזרחי משמעה הודאה בכך שבית המשפט האזרחי הוא במעמד הלכתי של "ערכאות של גויים". על פי קביעה זו, יש איסור הלכתי לפנות לבתי המשפט האזרחיים, אלא אם ניתן היתר הלכתי מיוחד לכך. עמדה זו אינה מוסכמת על כל הפוסקים, ויש פוסקים שטענו כי בתי המשפט של מדינת ישראל אינם נופלים תחת הקטגוריה של "ערכאות של גויים" ואין צורך הלכתי בקבלת היתר מיוחד לפנות אליהם. אין זה ראוי שמחוקק של מדינת ישראל ישתמע שאורגן של המדינה, הרשות השופטת, היא בגדר "ערכאות של גויים", ושיהיה צורך בקבלת היתר הלכתי מיוחד כדי שאזרחים יוכלו לפנות לבית המשפט. לפיכך, מוצע להשמיט סעיפים 3 (ג), 3 (ה).

7. אם הצעה זו תתקבל יוכלו בתי הדין הרבניים הממלכתיים של ישראל להכריע בהסכמת הצדדים בסכסוכים ממוניים. כאן עולה החשש כי בתי הדין הרבניים, אשר על כתפיהם מוטל עומס כבד של טיפול בענייני נישואין וגירושין, יאלצו להקדיש זמן שיפוטי יקר לטיפול בסכסוכים ממוניים מכוח הסכמת הצדדים. מן הראוי שהצעה זו תבהיר כיצד הדיון של בתי הדין הרבניים בסכסוכים ממוניים מכוח הסכמת הצדדים לא יבוא על חשבון הזמן השיפוטי שבית הדין מקדיש לטיפול בענייני נישואין וגירושין ושאר העניינים שבסמכותו של בית הדין.

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

8. לסיכום, ניתן לומר כי מדובר בהצעה טובה ומאוזנת היטב, ומן הראוי לתמוך בה. זו דרך לקדם כראוי את פיתוחו של המשפט העברי, תוך שמירה מלאה על אופייה הדמוקרטי של מערכת המשפט הישראלית. הצעה זו ראויה אפוא להתקבל בכפוף לכמה שינויים נצרכים כפי שפורט בסעיפים הקודמים.

9. בניגוד להצעה שלפנינו, המבקשת להקנות לבתי הדין הרבניים מעמד של בוררים, לאחרונה הופץ תזכיר חוק שיפוט בתי דין רבניים (סמכות שיפוט בהסכמה), התשע"ז–2017, המבקש להקנות לבתי הדין הרבניים מעמד של סמכות שיפוט מקבילה. להצעה שבתזכיר זה יש להתנגד. על פי "מודל סמכות השיפוט" המוצע בתזכיר שהופץ, מערכת המשפט תופרט באופן שבו לא תהיה עוד מערכת משפטית אחידה עבור אזרחי מדינת ישראל אלא תתקיים שיטת משפט נפרדת לסקטורים שונים. ההסדר שבתזכיר זה סותר את עקרון הממלכתיות שמכוחו קם המפעל הציוני, מפורר את המכנה המשותף הישראלי, ועלול להחריף את תחושת הנבדלות של הדתיים מן המדינה. יש כאן מתכון בדוק להחרפה של השבר בין חלקי החברה, ליצירת אווירה של תחרות והעדר לגיטימציה של חזונו של הזולת והכול מכוח חוק של הכנסת.

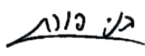
10. אנו רואים במודל הבוררות שבהצעת החוק שלפנינו נוסחה מאוזנת לאיזון ראוי בין שמירת אופיה הממלכתי והדמוקרטי של מערכת המשפט הישראלית לבין חיזוק מידתי של בתי הדין הרבניים בפרט ובתי הדין הדתיים בכלל. הצעה זו טובה יותר מן המצב הקיים השולל מבתי הדין הרבניים כל סמכות בדיני ממונות, והיא גם טובה יותר מ"מודל סמכות השיפוט" המוצע בתזכיר, המקנה לבתי הדין הרבניים סמכות גדולה מדי מכפי המתאים למערכת המשפט בישראל ולחברה הישראלית

בברכה,

פרופ' ידידיה שטרן

סגן נשיא למחקר

המכון הישראלי לדמוקרטיה

ד"ר בנימין פורת

ראש המכון לחקר המשפט העברי

הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית